

Wat bezielt ze toch

Vandaag zijn precies vier weken verlopen sinds de „zwarte zondag” Ik bedoel de dag waarop de Russische troepen Hongarije binnenvielen en de opstandige steden en dorpen plat schoten. Er is veel gebeurd sinds die dag. Ook veel dat verwarring schiep in de westelijke wereld. Er zijn er zelfs die zeggen dat nu ook het westen „zijn recht van spreken verloren heeft”. Ik begrijp die uitdrukking eigenlijk niet. Wie zou zijn „recht van spreken” verloren hebben? Het westen? Maar wat is het westen? Zijn wij dat? U en ik die geweld en rechtsverkrachting veroordelen, door wie ze ook worden gepleegd, in Oost of in West? Of is dat Gaitskell, die zich met alle kracht verzet heeft tegen het Suez-plan van Eden. Of is het Eden zelf, die terugdeinsde voor het risico van een wereldoorlog en de druk van de Verenigde Naties? Wie van hen zouden dan eigenlijk het recht van spreken verloren hebben? Toch zeker niet degenen die naar alle kanten opgekomen zijn voor recht en menselijkheid? Dat is nu juist de kern van de kwestie, dat men niet van „het westen” spreken kan, zoals men wel kan spreken van het Sovjet-communisme, want de communisten schijnen zich nog steeds geroepen te achten onmenselijkheid te verdedigen als ze door de Sovjet-Unie bedreven wordt. Maar wij hebben recht van spreken, als we bereid zijn recht recht en onrecht onrecht te noemen, wie het ook bedrijft. Dan mogen we ook onze ogen niet sluiten voor wat er gebeurt met de Algerijnen in Noord-Afrika, of met de Mau-Mau in Kenya. Ik meen wel dat dat niet hetzelfde is als wat er in Hongarije gebeurt, maar het is evenmin overeenkomstig recht en menselijkheid. Alleen, het zijn in de westelijke wereld excessen; ontwikkelingen die strijdig zijn met de grondgedachten van de democratie. Maar wat in Hongarije gebeurt, is geen exces, geen uitzondering, maar uiting van de gang van zaken onder de dictatuur, het is systeem. Dat is het enorme verschil.

* *
*

Ik ben overigens niet van plan mij vanmorgen in politieke beschouwingen te begeven. Maar wat zich op het ogenblik in de wereldpolitiek afspeelt, is van zo omvattende betekenis voor ons hele leven, dat we ons er voortdurend niet alleen met ons politiek inzicht, maar met ons gehele zijn bij betrokken voelen. We zijn weer eens opgeschrokken uit onze gezapige rust en worden weer eens gedwongen ons rekenschap te geven van de dingen waarom het in het leven gaat. In dit verband moet ik iets vertellen van een leerzame ervaring die ik juist in deze situatie heb opgedaan, namelijk met mijn vorige radiotoespraak, die precies op die zwarte zondag 4 november viel. Er zijn, geloof ik, nog wat luisteraars die menen dat deze zondagmorgenkwartiertjes als regel tevoren zijn opgenomen. Maar dat is niet zo. De omroepleiding dringt er altijd op aan dat men zelf naar de studio komt en zodoende een zo levend mogelijk contact tussen spreker en luisteraar te bevorderen. Zo zit ik hier op dit moment ook werkelijk voor de microfoon tot U te spreken en wij hebben echt niets anders tussen ons dan dat geheimzinnige radioveld dat mijn woorden naar U toedraagt.

Maar zo was het niet op die 4e november. Ik had die dag een conferentie en bij uitzondering was mijn toespraak op de band opgenomen. Nu kunt U zich misschien mijn schrik voorstellen, toen ik pas later op de dag merkte dat mijn toespraak uitgezonden was, direct na het ontstellende nieuws over Hongarije. Ik herinnerde me dat ik begonnen was met een onnozel verhaal over hokjes en hokjesgeest. Wat zouden de luisteraars wel gedacht hebben, toen ze hoorden, dat ik direct na het schokkende nieuws rustig over humanisme was gaan babbelen, alsof er niets aan de hand was. Enkele dagen lang liep ik bij alle overige narigheid dan ook rond met het ellendige gevoel van iemand die beseft in het openbaar een gek figuur geslagen te hebben. Maar nu kunt U zich mijn verbazing voorstellen,

toen ik op een dag werd verrast door een luisteraar met de opmerking, dat hij het knap vond, dat ik mij meteen op het nieuws had ingesteld. Ik heb toen even met mijn ogen geknipperd... en ben toen mijn toespraakje nog eens gaan doorlezen! Inderdaad, afgezien van het begin, paste het op de situatie. Het ging over crisis en oorlog, bezetting en onderdrukking, chaos en dreiging, en het verlangen naar een waarachtige levenszin. En wat misschien anders weer een zwaar-op-de-hands preekje geworden zou zijn, werd nu een heel passende toespraak.

Ik vertel U dit alles natuurlijk niet om mezelf een beetje in het middelpunt te zetten. Ik bedoel er dit mee: in rustige normale tijden heeft men zo wel eens de neiging om zich af te vragen waarom die humanisten zich zo druk maken en waarom ze zich altijd maar weer bezig houden met de vraag wat de mens nu eigenlijk is, wat hij weten kan en wat hij doen moet. Maar op momenten als we nu beleven is het geloof ik wel duidelijk dat het daar in wezen toch inderdaad op aan komt.

Daardoor klinkt een willekeurige, humanistische toespraak, op de band opgenomen, blijkbaar toch niet als een wanklank, wanneer het humanistisch woord onverwachts geplaatst wordt tegenover het drama van onze tijd. Want het is zo als ik aan het slot van mijn vorige toespraak zei: „Sinds 1945 dreigt de sleur ons weer te overmeesteren. De sleur en de ontmoediging. Niettemin hebben we nu de kansen, waarnaar wij toen hunkerden. Bij alle ontoereikendheid van het ogenblik is er nu toch de gelegenheid om vrij uit op de bres te staan voor het levende menszijn en van het leven iets te maken. Welnu humanisten zijn ook zij, die die gelegenheid niet voorbij willen laten gaan; die gedreven worden door de wetenschap dat het ogenblik ze maar één keer gegeven wordt, niet om te theoretiseren, maar om hun verantwoordelijkheid te aanvaarden. Ze kunnen niet anders, omdat ze het verlangen van 1945 niet vergeten konden.”

* *
*

Laten we dit onthouden, ook als de tijden schijnbaar weer eens wat rustiger worden: het leven is altijd hachelijk, het is steeds een waagstuk er de eis van menselijkheid aan te willen stellen. Sommigen wensen dat ook niet onder ogen te zien. Ze zijn geneigd te letten op de vele levens die betrekkelijk gemoedelijk verlopen. Ze wijzen graag op de perioden in de geschiedenis van betrekkelijke rust. Maar het is inderdaad betrekkelijk, die rust en die gemoedelijkheid. Want in wezen is het leven dat werkelijk een menselijk leven wil zijn een avontuur; het avontuur van de humanisering van een weerbarstige werkelijkheid die onze gezapigheid steeds opnieuw dreigt weg te vagen; die ons bedreigt met zorgen, ziekte, dood, ellende, geweld en catastrofes. Daarom is het nodig daarop verdacht te zijn, ons er op voor te bereiden en onze weerstand daartegen te sterken. Ik doel hier niet op politieke of militaire weerstand. De situatie van het ogenblik zou die gedachte kunnen opwekken. Politieke of militaire weerstand kunnen in bepaalde gevallen misschien nodig zijn. Maar zelfs dan kunnen ze alleen iets wezenlijks betekenen op de grondslag van geestelijke weerbaarheid, die ons innerlijk wapent tegen de nood en ons moed geeft tot menswaardig leven. Daarzonder vervallen we steeds weer in de lege sleur van alle dag, onderbroken door de angst voor risico's van het bestaan, als die zoals nu opeens weer opdoemen. Maar wij zoeken naar iets wat ons vreugde schenkt in het dagelijks leven en moed als het spannend wordt. Dat „iets” kunnen we alleen in ons echte zelf, in ons eigenlijke mens-zijn vinden.

Voor zover we het vinden geeft het ook inhoud aan ons bestaan, maakt het dat we gaan beseffen waarop het ten slotte aankomt. Want het is eigenlijk opmerkelijk, dat we wel voortdurend de mond vol hebben over de vrijheid die we verdedigen en de waarden die op het spel staan, maar dat we ons daarvan toch vaak maar een heel schimmige voorstelling kunnen maken. Ik krijg wel de indruk dat dat zelfs bij de Hongaren soms zo is. Uit sommige in de pers verschenen uitlatingen blijkt wel dat de vrijheid voor verschillende jongeren geen duidelijke positieve inhoud heeft. En dan spreek ik nog niet van reacties in de vrije wereld, waarbij de grens tussen vrijheidsbeleving en baldadigheid of agressiviteit soms moeilijk te trekken viel. Nu is vrijheid aanvankelijk een min of meer negatief begrip: Het is bevrijding van knellende banden, van onderdrukking, van miskenning. Maar het kan vervolgens een positieve inhoud krijgen: de vrijheid om een waarachtig mens-zijn te verwerkelijken. En als dat positieve niet duidelijk spreekt, misschien in Hongarije niet en hier niet, dan gaat dat ons allemaal aan. Dan zijn wij er niet af, zolang we niet het uiterste geprobeerd hebben om dat positieve in de vrijheid tastbaar duidelijk te maken. Niet als een politieke of culturele lens, maar als iets wat met de kern van ons menszijn te maken heeft. Als iets ook wat wel onderdrukt kan worden, maar dat men ons in wezen niet ontnemen kan, omdat het vanuit ons zelf weer vorm krijgt.

Vandaar dat U die humanisten steeds maar weer ziet trachten deze kern van

het mens-zijn te vatten, levend te maken, en een krachtbron te doen zijn. Daarom vragen ze zich af wat de mens is, wat hij weten kan, wat hij doen moet. Dat staat ze voor ogen, als ze zeggen, dat de mens opduikt in een ondoorzichtige, weerbarstige wereld. Dat hij ervaart die wereld niet in zijn zak te hebben. Dat die wereld hem met schroom vervult. Dat hij de medemens met eerbiediging benadert. Dat hij in die ziet het wezen dat voortdurend voor de keuze geplaatst wordt. Dat ja of nee zeggen moet en daarin pas echt mens wordt. Dat daarom de vrijheid behoeft. Niet omdat iedere beslissing even goed is, maar omdat alleen in die vrijheid de mogelijkheid van het echte mens-zijn aanwezig is. Dat is het wat de humanisten beweegt. Als U ze ziet worstelen met formuleringen, dan is het omdat ze daarmee pogen de weg te wijzen naar die kern, die nooit geheel onder woorden gebracht kan worden, maar die men toch zoeken moet. Als U ze bezig ziet met geestelijk werk van allerlei aard, theoretisch en praktisch, dan is het omdat ze de mensen tot menszijn wekken willen. Als ze aanspraak maken op erkenning als medewerkers bij de geestelijke vorming van ons volk, dan is het omdat ze de geestelijke weerbaarheid versterken willen.

Als men zou vragen: wat bezielt die humanisten toch eigenlijk? Dan zeg ik: Wij kunnen de lessen van deze tijd niet vergeten. En we mogen het niet. Wij niet, en U ook niet. Daarom zeg ik U iedere keer weer wat ze eigenlijk willen. Opdat het ten slotte ieder die het aangaat duidelijk wordt: het onuitroeibare verlangen naar een leven dat de moeite waard is, dat menselijk is, en dat weerbaar is, dat bezielt ze! Vergeet U het niet. En handel daarnaar.

Dr J. P. VAN PRAAG

**NIEUW ADRES CENTRAAL BUREAU HUMANISTISCH VERBOND:
OUDEGRACHT 152, UTRECHT.**

KALENDER

1958

PRIJS F 2.50

*De kalender 1957 is verschenen!
De uitvoering onderging
een radicale verandering:
het schild verdween, het blok
met zijn waardevolle citaten
- bijeengezocht door
H. G. CANNEGIETER -
is groter geworden en
heeft een aantrekkelijke
typografische verzorging gekregen.*

BESTELLINGEN TE RICHTEN AAN HET CENTRAAL BUREAU HUMANISTISCH VERBOND,
OUDEGRACHT 152 TE UTRECHT - TELEFOON K 30-10163 - GIROREKENING 30 49 60

HET WOORD VAN DE WEEK

VERSCHIJNT
WEKELIJKS
2 DECEMBER 1956

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie en redactie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 1,— p. kwart., losse numm. f 0,20, buitenland f 4,60 p.j.